

ผลลัพธ์ของนักศึกษาหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาวิศวกรรมชีวการแพทย์ที่ได้รับการฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศ
The results of the Student's of Bachelor of Engineering Program in
Biomedical Engineering Gaining from Overseas Practice

อินท์ชลิตา สุวรรณรังสิมา^{1*} และวิภาดา ช่วยรักษา¹
Inchalita Suwanrangsima^{1*} and Vipada Chuaraksa¹

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศของนักศึกษาหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรม เก็บข้อมูลจากนักศึกษาชั้นปีที่ 3 ซึ่งได้เดินทางไปฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศ ระหว่างเดือน มิถุนายน – สิงหาคม ในปีการศึกษา 2559-2561 จำนวน 36 ตัวอย่าง สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า ในด้านผลลัพธ์ที่ได้จากการฝึกปฏิบัติงาน นักศึกษามีผลลัพธ์ด้านสังคมและวัฒนธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ =4.27, S.D.=0.7) ในด้านความพึงพอใจ นักศึกษามีความพึงพอใจด้านผู้ดูแลและประสานงานของสถาบัน/หน่วยงานในต่างประเทศอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ =4.52, S.D.=0.61) และปัญหาที่พบคือด้านการใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารและการได้รับวีซ่าล่าช้า ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศมีส่วนช่วยพัฒนาศักยภาพของนักศึกษาในด้านต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม ในส่วนของภาควิชาควรจัดให้มีการปฐมนิเทศ ก่อนการเดินทางเพื่อชี้แจงข้อมูลที่จำเป็นและเตรียมความพร้อมให้แก่ นักศึกษา ก่อนการเดินทางไปต่างประเทศ

คำสำคัญ: ผลลัพธ์ ความพึงพอใจ การฝึกปฏิบัติงาน

Abstract

The purposes of this study were to study the results of the professional practice of the students of Bachelor of Engineering Program in Biomedical Engineering, Faculty of Engineering, Mahidol University gaining from overseas practice, to investigate the students' satisfaction towards overseas professional practice, and to study problems or obstacles that students faced in overseas professional practice. The data were collected from 36 samples of third-year students who joined the program between June and August of the academic year 2016 to 2018 and analyzed by using descriptive statistics such as percentage, mean and standard deviation. The results showed that students had the highest levels of social and cultural outcomes ($\bar{X}$ =4.27, S.D.=0.7). This is because students have opened new horizons and gained experience of life and traveling abroad. They have also studied and learned about the history, art, culture, traditions, ways of life, and cultural differences of other peoples. The students had the highest level of supervision and coordination of an institution /agency abroad ($\bar{X}$ =4.52, S.D.=0.61). The problems encountered were the use of English communication and the delay in obtaining a visa. The results of the research can be concluded that the overseas professional practice, as another type of student exchange program, could help develop students' outcomes and potential. It, however, suggests that orientation should be provided by the university in order that suggestions for problem solving and program improvement could be provided and discussed.

Keywords: outcomes, satisfaction, practice

¹ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล นครปฐม 73170

¹ Faculty of Engineering, Mahidol University, Nakhon Pathom, 73170

*Corresponding author: e-mail: shaloma@tsu.ac.th

Received: May 31, 2021, Accepted: January 6, 2022, Published: May 8, 2022

บทนำ

สถาบันอุดมศึกษาถือว่าเป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศักยภาพตลอดจนทักษะทางวิชาชีพให้แก่นักศึกษาเพื่อให้สามารถแข่งขันกับนานาประเทศในระดับสากลได้ รวมไปถึงการเตรียมความพร้อมในการใช้ชีวิตและวิชาชีพให้แก่บัณฑิตก่อนการก้าวสู่โลกแห่งการทำงานจริง เช่น ทักษะในการเรียนรู้และความร่วมมือในการทำงาน ทักษะการสื่อสาร การเข้าใจตนเอง การเข้าใจและเคารพในความแตกต่าง ความสามารถในการแยกแยะข้อเท็จจริงและความคิดเห็นได้

ภาควิชาวิศวกรรมชีวการแพทย์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดลจึงมุ่งตอบสนองนโยบายของมหาวิทยาลัยมหิดลในการผลิตบัณฑิตที่พึงประสงค์ออกไปเป็น Global Citizen ตามยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยมหิดล Academic and Entrepreneurial Education มหาวิทยาลัยมหิดล (2563-2566) เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาและหลักสูตรที่มีความหลากหลายตรงตามความต้องการของผู้เรียนพัฒนาศักยภาพนักศึกษาและกระบวนการจัดกิจกรรมนักศึกษาให้ตอบสนองต่อการเป็น Global Citizen และ Global Talents ในโลกยุคศตวรรษที่ 21 สถานการณ์ต่าง ๆ ทั่วโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้ทุกสถาบันการศึกษา ต่างต้องเร่งปรับตัวเพื่อเตรียมพร้อมนักศึกษาก้าวสู่การเป็นพลเมืองโลก (global citizenship) ซึ่งถือเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งที่สำคัญของมหาวิทยาลัยมหิดลในส่วนของกิจกรรมเสริมหลักสูตรรูปแบบใหม่เพื่อมุ่งเน้นพัฒนานักศึกษาให้มีความรู้ในการใช้ชีวิตยุคศตวรรษที่ 21 (global talents) มหาวิทยาลัยมหิดลได้จัดให้มีกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้นักศึกษาเป็นผู้เลือก เพื่อสะสมทักษะที่จำเป็นต่อการทำงานและการใช้ชีวิตในอนาคต กิจกรรมนี้คือ “Mahidol HIDEF” เพื่อพัฒนานักศึกษาให้มีทักษะความรู้ที่ไม่ได้มีอยู่เฉพาะในตำราเรียนเท่านั้น ได้แก่ 1) Health Literacy: ความเข้าใจและสามารถดำเนินชีวิตให้เป็นผู้มีสุขภาพดี 2) Internationalization: ความเป็นนานาชาติ 3) Digital Literacy: ทักษะความเข้าใจและใช้เทคโนโลยีดิจิทัล 4) Environmental Literacy: ความเข้าใจและปฏิบัติเป็นในด้านสิ่งแวดล้อม 5) Financial Literacy: ความเข้าใจและปฏิบัติเป็นในด้านการเงิน เศรษฐกิจและธุรกิจ ซึ่ง Mahidol-HIDEF เป็นการส่งเสริมทักษะประเภท soft skills และ life skills ที่มีความสำคัญต่อความต้องการของตลาดแรงงานสมัยใหม่ อีกทั้งยังให้ความสำคัญในด้านผลิตบัณฑิตให้มีทักษะแห่งโลกยุคใหม่และสามารถพัฒนางานด้านวิศวกรรมและเทคโนโลยีขั้นสูงที่ตอบสนองสังคมโลกการฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศจึงเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาศักยภาพของนักศึกษาหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมชีวการแพทย์ ในด้านต่าง ๆ เช่น ทักษะเชิงวิชาการ ทักษะในการทำวิจัยและใช้ห้องปฏิบัติการ ทักษะทางสังคม ทักษะการสื่อสารและภาษาต่างประเทศ ตลอดจนได้รับประสบการณ์ที่ไม่สามารถหาได้จากในในประเทศหรือมหาวิทยาลัยของตนเอง ซึ่งทักษะสำคัญเหล่านี้จะได้รับการซึมซับและพัฒนาตลอดระยะเวลาของการเดินทางไปฝึกปฏิบัติงาน ณ ต่างประเทศ เป็นระยะเวลาประมาณ 3 เดือน ซึ่งการฝึกปฏิบัติงานเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้และกระบวนการเชิงวิชาการในการเพิ่มพูนประสบการณ์และทักษะทางวิชาชีพที่เป็นประโยชน์แก่การประกอบอาชีพแก่นักศึกษาที่กำลังศึกษาในหลักสูตรต่าง ๆ โดยการฝึกปฏิบัติงานหรือการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพจะช่วยให้ นักศึกษามีความรู้และความเข้าใจในการปฏิบัติงานจริงผ่านการเรียนรู้และปฏิบัติในสถานการณ์จริง ก่อให้เกิดผลลัพธ์หรือทักษะและความสามารถในการปฏิบัติงานที่ดีและมีประสิทธิภาพ (วิทยาลัยเทคนิคกาญจนาภิเษกอุดรธานี, 2560)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาผลลัพธ์ของนักศึกษาหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมชีวการแพทย์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ ที่เดินทางไปฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศ ในช่วงเวลา 3 ปีย้อนหลัง ในระหว่างปี พ.ศ. 2559-2561 รวมทั้งสิ้น 36 คน รวมทั้งศึกษาความพึงพอใจในแง่มุมต่าง ๆ ของนักศึกษาหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมชีวการแพทย์ ตลอดจนศึกษาปัญหาจากการฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศเพื่อนำไปวางแผนแนวทางในการส่งนักศึกษาไปฝึกงานในต่างประเทศในครั้งต่อไป ตลอดจนทำให้ทราบระดับความพึงพอใจในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศ และสามารถหาแนวทางในการปรับปรุงและแก้ไขซึ่งสามารถใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนการศึกษาวิจัยต่อไปในอนาคตได้ และเพื่อผลักดันให้เกิดการแลกเปลี่ยนนักศึกษาไทยในการฝึกปฏิบัติในต่างประเทศมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาผลการฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศของนักศึกษาหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมชีวการแพทย์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยมีแบบสอบถามเป็นเครื่องมือวิจัย ได้ศึกษาหาข้อมูลจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้รับการรับรองโครงการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยมหิดล รหัสโครงการ MU-CIRB 2019/211.1408 วันที่ 15 สิงหาคม 2562

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัย คือ นักศึกษาหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมชีวการแพทย์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ชั้นปีที่ 3 ซึ่งได้เดินทางไปฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศ ระหว่างเดือน มิถุนายน – สิงหาคม ในปีการศึกษา 2559 จำนวน 12 คน ปีการศึกษา 2560 จำนวน 13 คน และปีการศึกษา 2561 จำนวน 11 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 36 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของนักศึกษา จำนวน 3 ข้อ ได้แก่ 1) เพศ 2) ระดับเกรดเฉลี่ยสะสม (GPA) 3) ประเทศและหน่วยงานที่ท่านไปฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพ ตอนที่ 2 แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับผลลัพธ์ของนักศึกษาหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมชีวการแพทย์ ที่ได้รับการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศ ภายหลังจากที่นักศึกษาได้เดินทางไปมาแล้ว จำนวน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการและภาษาต่างประเทศ ด้านการพัฒนาตนเอง ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านอาชีพและการศึกษาต่อ ตอนที่ 3 แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับความพึงพอใจของนักศึกษาหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมชีวการแพทย์ ที่มีต่อการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศ และตอนที่ 4 เป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้ นักศึกษาแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับ ปัญหาที่นักศึกษาประสบจากการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศ

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

การตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (content validity) ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามเสนอต่ออาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คน เพื่อทำการตรวจสอบตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (content validity) เพื่อตรวจสอบการใช้ภาษาและความครอบคลุมของเนื้อหา โดยการหาดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (index of item-objective congruence : IOC) หาความเที่ยงตรงของแบบสัมภาษณ์ 0.67-1.00 โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.85 จากนั้นปรับปรุงแบบสอบถามให้ครอบคลุมตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ และนำไปทดสอบเพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach (Cronbach's Alpha) หากค่าที่ได้จากการวิเคราะห์มีค่าตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไปแสดงว่าแบบสอบถามนั้นมีความน่าเชื่อถือ และการทดสอบค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach เท่ากับ 0.87

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปขอความร่วมมือนักศึกษาในการตอบแบบสอบถามออนไลน์ในเว็บไซต์ Google Form ซึ่งนักศึกษาสามารถเข้าถึงแบบสอบถามดังกล่าวผ่าน URL ผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์โดยใช้ Facebook Messenger และ ช่องทาง Line ส่วนตัวของผู้วิจัย ส่งไปยังนักศึกษากลุ่มเป้าหมายได้โดยตรงและแจ้งให้นักศึกษาเข้าไปตอบแบบสอบถามออนไลน์ ภายใน 7 วันหลังจากที่ได้รับ URL ของแบบสอบถาม

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามด้วยสถิติพรรณนา เช่น ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลสอบถามระดับความคิดเห็นได้แบ่งเป็น 5 ระดับ และในส่วนของข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

ผลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลนักศึกษาหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิศวกรรมชีวการแพทย์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ชั้นปีที่ 3 ซึ่งได้เดินทางไปฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศ ระหว่างเดือน มิถุนายน – สิงหาคม ในปีการศึกษา 2559-2561 รวมจำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 100 นำมาวิเคราะห์ข้อมูลได้ผลการวิจัยที่ต้องการตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 58.33 และเพศหญิง จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 41.67 จำแนกตามระดับเกรดเฉลี่ยสะสม (GPA) พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับเกรดเฉลี่ยสะสมระหว่าง 3.01 – 3.50 จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 58.35 รองลงมา มีระดับเกรดเฉลี่ยสะสมมากกว่า 3.50 จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 38.88 ซึ่งมีจำนวนเท่ากับระดับเกรดเฉลี่ยสะสมระหว่าง 2.51-3.00 จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2.77

2. ผลลัพธ์ของนักศึกษาหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิศวกรรมชีวการแพทย์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ที่เดินทางไปฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศ

เมื่อพิจารณาผลลัพธ์ของนักศึกษาที่ได้รับจากการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศในภาพรวม พบว่า นักศึกษามีผลลัพธ์ของนักศึกษาที่ได้รับจากการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ =3.97, S.D.=0.72) พิจารณารายด้าน พบว่า ผลลัพธ์ด้านสังคมและวัฒนธรรมอยู่ในระดับสูงสุด ($\bar{X}$ =4.27, S.D.=0.7) รองลงมาผลลัพธ์ด้านวิชาการและภาษาต่างประเทศ ($\bar{X}$ =4.02, S.D.=0.82) รองลงมาผลลัพธ์ด้านการพัฒนาตนเอง ($\bar{X}$ =3.97, S.D.=0.66) และผลลัพธ์ด้านอาชีพและการศึกษาต่อ ($\bar{X}$ =3.62, S.D.=0.67) ตามลำดับ (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของผลลัพธ์ของนักศึกษาที่ได้รับจากการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศ

ผลลัพธ์ของนักศึกษาที่ได้รับจากการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพ ในต่างประเทศ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ผลลัพธ์	อันดับ
ผลลัพธ์ด้านวิชาการและภาษาต่างประเทศ				
1. ท่านได้รับประสบการณ์ทางการศึกษาในสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน	4.28	0.9	มาก	1
2. ท่านได้มีโอกาสฝึกฝนการใช้ภาษาอังกฤษในระดับสากล	4.11	0.9	มาก	2
3. ท่านได้เรียนรู้วัฒนธรรมใหม่ ๆ เกี่ยวกับวิศวกรรมชีวการแพทย์ในต่างประเทศ	4.02	0.9	มาก	3
4. ท่านเรียนรู้และฝึกฝนภาษาประจำชาติของประเทศที่เดินทางไปฝึกปฏิบัติงาน วิชาชีพในต่างประเทศ	4	0.9	มาก	4
5. ท่านได้เพิ่มพูนความรู้และทักษะทางวิศวกรรมชีวการแพทย์ของตนเอง	3.94	0.67	มาก	5
6. ท่านได้แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านวิศวกรรมชีวการแพทย์ในต่างประเทศ	3.75	0.69	มาก	6
รวม	4.02	0.82	มาก	
ผลลัพธ์ด้านการพัฒนาตนเอง				
1. ท่านได้พัฒนาความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นและสภาพแวดล้อม ที่แตกต่างได้	4.28	0.7	มาก	1
2. ท่านได้พัฒนาทักษะการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าและการตัดสินใจ	4.19	0.75	มาก	2
3. ท่านได้พัฒนาบุคลิกภาพและความเป็นผู้ใหญ่ในตนเอง	4.17	0.61	มาก	3
4. ท่านได้เสริมสร้างความมั่นใจในตนเองและความกล้าแสดงออก	3.86	0.68	มาก	4
5. ท่านได้พัฒนาทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น	3.86	0.72	มาก	4
6. ท่านได้พัฒนาความสามารถในการคิดริเริ่มและการขึ้นนำตนเอง	3.83	0.65	มาก	5
7. ท่านได้พัฒนาทักษะความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี	3.61	0.49	มาก	6
รวม	3.97	0.66	มาก	

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ผลลัพธ์ของนักศึกษาที่ได้รับจากการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพ ในต่างประเทศ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ผลลัพธ์	อันดับ
ผลลัพธ์ด้านสังคมและวัฒนธรรม				
1. ท่านได้เปิดโลกทัศน์ใหม่และเพิ่มพูนประสบการณ์ชีวิตและการเดินทาง ในต่างประเทศ	4.67	0.53	มากที่สุด	1
2. ท่านได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างสันติ	4.44	0.65	มาก	2
3. ท่านได้ศึกษาและเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และ ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชนชาติอื่น ๆ	4.22	0.76	มาก	3
4. ท่านได้พัฒนาความสามารถในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมและปฏิบัติตนได้ อย่างถูกต้องและเหมาะสม	4.19	0.62	มาก	4
5. ท่านได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมไทยกับชนชาติอื่น ๆ	4.08	0.84	มาก	5
6. ท่านได้เรียนรู้ความแตกต่างของบุคคลในสังคม	4.02	0.84	มาก	6
รวม	4.27	0.7	มาก	
ผลลัพธ์ด้านอาชีพและการศึกษาต่อ				
1. ท่านได้รับโอกาสในการแสวงหาแหล่งการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นในต่างประเทศ	4.02	0.69	มาก	1
2. ท่านได้รับความรู้พื้นฐานในการศึกษาต่อในต่างประเทศ	3.72	0.7	มาก	2
3. ท่านได้เพิ่มข้อได้เปรียบในการสมัครงานในอนาคต	3.50	0.61	มาก	3
4. ท่านได้เพิ่มโอกาสในการสมัครงานหรือแสวงหาโอกาสการมีงานทำในต่างประเทศ	3.36	0.63	ปานกลาง	4
รวม	3.62	0.67	มาก	
ผลลัพธ์ของนักศึกษาที่ได้รับจากการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศ ในภาพรวมทั้ง 4 ด้าน	3.97	0.72	มาก	

3. ความพึงพอใจของนักศึกษาหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมชีวการแพทย์ ที่มีต่อการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศ

เมื่อพิจารณาความพึงพอใจต่อการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศภาพรวม พบว่านักศึกษามีความพึงพอใจต่อการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ =4.22, S.D.=0.65) และเมื่อพิจารณาประเด็น คำถามเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศ พบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจด้านผู้ดูแลและประสานงานของสถาบัน/หน่วยงานในต่างประเทศอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.52, S.D.=0.61) รองลงมา คือ ด้านการติดต่อประสานงานของอาจารย์และเจ้าหน้าที่ภาควิชาวิศวกรรมชีวการแพทย์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.44, S.D.=0.73) ด้านสถาบัน/หน่วยงานที่เดินทางไปฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ =4.36, S.D.=0.54) ด้านได้รับความรู้และประสบการณ์จากการฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ =4.11, S.D.=0.62) และด้านระยะเวลาของการไปฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ =3.66, S.D.=0.75) ตามลำดับ (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพ ในต่างประเทศ

ความพึงพอใจต่อการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ผลลัพธ์	อันดับ
1. ผู้ดูแลและประสานงานของสถาบัน/หน่วยงานในต่างประเทศ	4.52	0.61	มากที่สุด	1
2. การติดต่อประสานงานของอาจารย์และเจ้าหน้าที่ภาควิชาวิศวกรรม ชีวการแพทย์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล	4.44	0.73	มาก	2
3. สถาบัน/หน่วยงานที่เดินทางไปฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศ	4.36	0.54	มาก	3
4. ได้รับความรู้และประสบการณ์จากการฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศ	4.11	0.62	มาก	4
5. ระยะเวลาของการไปฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศ	3.66	0.75	มาก	5
รวม	4.22	0.65	มาก	

4. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาที่นักศึกษาประสบจากการฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศ

ปัญหาที่นักศึกษาประสบจากการฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศ ได้แก่ ปัญหาด้านการสนทนา การใช้ภาษาในการฟังและการพูด และปัญหาด้านวิชาที่ได้รับ Visa internship ค่าเช่า จากหน่วยงานที่จัดทำวิชา

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยนี้ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 21 คน และเพศหญิง จำนวน 15 คน รวมทั้งสิ้น 36 ตัวอย่าง ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับเกรดเฉลี่ยสะสมระหว่าง 3.01 – 3.50 จำนวน 21 คน ผลลัพธ์ของนักศึกษาหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมชีวการแพทย์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ ที่เดินทางไปฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศ นักศึกษามีผลลัพธ์ด้านสังคมและวัฒนธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาผลลัพธ์ด้านวิชาการและภาษาต่างประเทศ รองลงมาผลลัพธ์ด้านการพัฒนาตนเอง และผลลัพธ์ด้านอาชีพและการศึกษาต่อ ตามลำดับเมื่อพิจารณาความพึงพอใจต่อการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศภาพรวมพบว่านักศึกษามีความพึงพอใจต่อการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาประเด็น คำถามเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศ พบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจด้านผู้ดูแลและประสานงานของสถาบัน/หน่วยงานในต่างประเทศอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือนักศึกษามีความพึงพอใจด้านการติดต่อประสานงานของอาจารย์และเจ้าหน้าที่ภาควิศวกรรมชีวการแพทย์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ รองลงมานักศึกษามีความพึงพอใจด้านสถาบัน/หน่วยงานที่เดินทางไปฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศนักศึกษามีความพึงพอใจด้านได้รับความรู้และประสบการณ์จากการฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศอยู่ในระดับมาก และนักศึกษามีความพึงพอใจด้านระยะเวลาของการไปฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศตามลำดับ และปัญหาที่พบ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ปัญหาด้านการใช้ภาษาในการสื่อสารและปัญหาด้านวิชา

อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ผลลัพธ์ของนักศึกษาหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมชีวการแพทย์ที่ได้รับการฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศ” สามารถอภิปรายผลของการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

1. จากการศึกษาผลลัพธ์ของนักศึกษาหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมชีวการแพทย์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ ที่เดินทางไปฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศ พบว่า นักศึกษามีผลลัพธ์ด้านสังคมและวัฒนธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิเคราะห์ของ อัมพร (2560) ที่ได้วิเคราะห์ผลลัพธ์ของนักศึกษาเภสัชศาสตร์ที่ได้รับจากการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศ พบว่า นักศึกษามีผลลัพธ์ด้านสังคมและวัฒนธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากนักศึกษาได้เปิดโลกทัศน์ใหม่และเพิ่มพูนประสบการณ์ชีวิตและการเดินทางในต่างประเทศได้ศึกษาและเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชนชาติอื่น ๆ ในขณะที่ผลลัพธ์ด้านอาชีพและการศึกษาต่อมีผลลัพธ์น้อยที่สุด แต่ยังคงอยู่ในระดับมาก เนื่องจากการเดินทางไปฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศได้เพิ่มข้อได้เปรียบในการสมัครงานในอนาคต เพิ่มโอกาสในการสมัครงานหรือแสวงหาโอกาสการมีงานทำในต่างประเทศได้รับความรู้พื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นสอดคล้องกับงานวิจัยในอดีตเกี่ยวกับผลลัพธ์หรือทักษะที่ได้รับจากการเข้าร่วมการแลกเปลี่ยนในต่างประเทศ โดยการเข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมการแลกเปลี่ยนในระดับนานาชาติมีส่วนช่วยพัฒนาศักยภาพหรือทักษะของผู้เข้ารับการศึกษาอบรมในแง่ต่าง ๆ เช่น ทักษะทางสังคมและการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ Gallini and Moely (2003) และ Vaicekaskas *et al.* (2013) ทักษะทางวัฒนธรรม การเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมและการพัฒนาทักษะภาษาต่างประเทศ (Toews and Cerny, 2005; Behmd and Porzelt, 2012) การพัฒนาตนเอง การพึ่งพาตนเอง ความรับผิดชอบ วุฒิภาวะและความเป็นผู้ใหญ่ (Bohman and Borglin, 2014) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Gilmartin *et al.* (2016) ซึ่งได้สรุปเกี่ยวกับประโยชน์หรือผลลัพธ์ที่ได้จากการส่งเสริมให้นักศึกษาเข้าร่วมการแลกเปลี่ยนในระดับนานาชาติ คือ โครงการแลกเปลี่ยนมีส่วนช่วยในการพัฒนาศักยภาพตนเองของนักศึกษา ตลอดจนพัฒนาศักยภาพทางวิชาการและวิชาชีพ รวมไปถึงความได้เปรียบในการจ้างงานและการทำงานในอนาคตอีกด้วย

2. จากการศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมชีวการแพทย์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ ที่มีต่อการฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศ พบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจด้านผู้ดูแลและประสานงานของสถาบัน/หน่วยงานในต่างประเทศอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิเคราะห์ของ อัมพร (2560) ที่ได้วิเคราะห์ผลลัพธ์ของนักศึกษาเภสัชศาสตร์ที่ได้รับจากการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศ รองลงมา คือ นักศึกษามีความพึงพอใจด้านการติดต่อประสานงานของอาจารย์และเจ้าหน้าที่ภาควิชาวิศวกรรมชีวการแพทย์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล อยู่ในระดับมาก ในขณะที่นักศึกษามีความพึงพอใจด้านระยะเวลาของการไปฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศมีผลลัพธ์น้อยที่สุดแต่ยังอยู่ในระดับมากเนื่องจากการฝึกปฏิบัติงานสั้นเกินไป ผลการศึกษาครั้งนี้ยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยในอดีต เช่น ในด้านของมหาวิทยาลัยคูส์ยูนิเวอร์ซิตี นักศึกษาจะเดินทางไปร่วมกิจกรรมในต่างประเทศ พบว่า ภาพลักษณ์และสภาพแวดล้อมของมหาวิทยาลัยคูส์ยูนิเวอร์ซิตี เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจและมีผลต่อความพึงพอใจของนักศึกษาในการเลือกเข้าร่วมกิจกรรมหรือเข้าศึกษาในระดับนานาชาติ Park (2009) สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมหมาย (2551) กล่าวถึงทฤษฎีที่ชี้พื้นฐาน 6 ประเภท ที่เกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้มาใช้บริการ และความรู้สึกที่ผู้ใช้บริการได้รับการบริการเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยประเมินระบบบริการว่าได้มีการเข้าถึงผู้ใช้บริการ ความพึงพอใจ 6 ประเภทนั้น คือ ความพึงพอใจต่อความสะดวกสบายที่ได้รับจากบริการ ความพึงพอใจต่อการประสานงานของการบริการ ความพึงพอใจต่อข้อมูลที่ได้รับจากบริการ ความพึงพอใจต่ออัตราค่าจ้าง ความสนใจของผู้ใช้บริการ ได้แก่ การแสดงอัตราค่าจ้าง ความสนใจ ห่วงใยต่อผู้ใช้บริการ ความพึงพอใจต่อคุณภาพของบริการ ได้แก่ คุณภาพของการบริการต่อผู้ใช้บริการและความพึงพอใจต่อค่าใช้จ่ายเมื่อใช้บริการ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นของผู้ใช้บริการ

3. จากการศึกษาปัญหาจากการฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศของนักศึกษาหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมชีวการแพทย์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ พบว่า ปัญหาที่พบคือด้านการใช้ภาษาในการสื่อสารเนื่องจากนักศึกษาใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารได้ไม่ค่อยคล่อง รวมถึงสถานที่ที่นักศึกษาได้เดินทางไปปฏิบัติงานมีคนหลากหลายชาติทำให้การฟังสำเนียงภาษาอังกฤษค่อนข้างฟังยาก นักศึกษาจึงต้องมีการฝึกฝนการใช้งานภาษาอังกฤษเพิ่มเติมก่อนการเดินทางไปฝึกปฏิบัติงาน ณ ต่างประเทศ และปัญหาด้านวีซ่า คือ นักศึกษาได้รับ Visa Internship ล่าช้าทำให้ต้องเลื่อนการเดินทางและเลื่อนระยะเวลาเริ่มการฝึกงานออกไป เนื่องจากการดำเนินการทางด้านเอกสารต้องใช้ระยะเวลาในการดำเนินการเรื่อง จึงต้องดำเนินการโดยการเผื่อเวลาล่วงหน้า ซึ่งบางครั้งนักศึกษาดำเนินการติดต่อล่าช้าทำให้ดำเนินการเอกสารไม่ทันการ ซึ่งปัญหาดังกล่าวสามารถแก้ไขได้โดยการจัดปฐมนิเทศเพื่อชี้แจงให้นักศึกษาทราบกระบวนการดำเนินการด้านเอกสารให้ชัดเจนและแจ้งกับนักศึกษาถึงขั้นตอนกระบวนการในการดำเนินการเรื่อง Visa Internship ให้เข้าใจตรงกันมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผลลัพธ์ด้านอาชีพและการศึกษาต่อ พบว่า มีค่าเฉลี่ยรายด้านน้อยที่สุดจากทั้ง 4 ด้าน และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ท่านได้เพิ่มโอกาสในการสมัครงานหรือแสวงหาโอกาสการมีงานทำในต่างประเทศ มีผลลัพธ์เป็นอันดับสุดท้าย ดังนั้น จึงควรมีการผลักดันให้นักศึกษาเดินทางไปแลกเปลี่ยนหรือได้รับการฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศมากขึ้นเพื่อให้คุ้นชินและสามารถเพิ่มโอกาสของตนเองในการประกอบอาชีพต่อไป

2. จากผลการวิจัยพบว่า ผลลัพธ์ของนักศึกษาหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมชีวการแพทย์ที่ได้รับการฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศ สามารถนำมาประยุกต์ใช้และพัฒนาแนวทางการส่งนักศึกษาไปฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศได้ นักศึกษาได้รับประสบการณ์ทางการศึกษาในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันได้พัฒนาความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นและสภาพแวดล้อมที่แตกต่างได้ทั้งได้ฝึกทักษะทางด้านภาษา ภาควิชาฯ ควรพัฒนาความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยหรือบริษัทในต่างประเทศเพื่อเพิ่มเครือข่ายให้สามารถส่งนักศึกษาไปปฏิบัติงาน ณ ต่างประเทศได้มากยิ่งขึ้น

3. จากผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจด้านระยะเวลาของการไปฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศน้อยที่สุดเนื่องจากมีระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติงานสั้นเกินไป เนื่องจากการฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศจะต้องใช้ระยะเวลาในการปรับตัว ภาควิชาฯ ควรดำเนินการงานด้านเอกสารวีซ่าให้รวดเร็วและถูกต้องยิ่งขึ้น เพื่อให้ นักศึกษาสามารถเดินทางไปฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศได้โดยรวดเร็ว

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไปจากผลการศึกษา ผลการฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศของนักศึกษาหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมชีวการแพทย์ มหาวิทยาลัยมหิดล ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษานในอนาคตดังนี้

1. ควรมีการเพิ่มจำนวนประชากรที่ใช้ในการศึกษา โดยเพิ่มการศึกษาประชากรนักศึกษาที่ฝึกปฏิบัติงานในประเทศ เพื่อเปรียบเทียบระดับของทักษะหรือผลลัพธ์กลุ่มตัวอย่างนักศึกษาที่ฝึกปฏิบัติงานในประเทศและนักศึกษาที่ได้ฝึกปฏิบัติงานในประเทศ
2. ควรมีการเพิ่มเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ในลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพโดยสร้างแบบสัมภาษณ์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความคาดหวังของนักศึกษาเพื่อเปรียบเทียบระหว่างความคาดหวังและความพึงพอใจของนักศึกษาที่ได้รับจากการฝึกปฏิบัติงานในต่างประเทศ

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยมหิดล. 2563. แผนยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2563-2566. [Online]. Available: <https://www.rama.mahidol.ac.th/policy/sites/default/files/public/pdf/PLANMU4.pdf>. (สืบค้นเมื่อ 31 พฤษภาคม 2564).
- วิทยาลัยเทคนิคกาญจนาภิเษกอุดรธานี. 2560. ความหมายของการฝึกงาน. [Online]. Available: [rms.kutcodon.ac.th/files/1410100171642_12101510103751.doc](https://www.rms.kutcodon.ac.th/files/1410100171642_12101510103751.doc). (สืบค้นเมื่อ 14 เมษายน 2564).
- สมหมาย เป็ถนอม. 2551. ความพึงพอใจของนักศึกษาในการได้รับการบริการจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. นครปฐม. นครปฐม. 119 หน้า
- อัมพร สงศศิริ. 2560. วิเคราะห์ผลลัพธ์ของนักศึกษาเภสัชศาสตร์ที่ได้รับจากการฝึกปฏิบัติงานวิชาชีพในต่างประเทศ. งานวิเทศสัมพันธ์และประชาสัมพันธ์ คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. นครปฐม. 67 หน้า.
- Behmd, V. and S. Porzelt. 2012. Intercultural competence and trainingoutcomes of students with experiences abroad. *International Journal of Intercultural Relations*. 36: 213-223. DOI: 10.1016/j.ijintrel.2011.04.005.
- Bohman, D.M. and G. Borglin. 2014. Student exchange for nursing students: Does it raise cultural awareness? A descriptive, qualitative study. *Nurse Education in Practice*. 14: 259-264.
- Frisch, N.C. 1990. An international nursing student exchange program: an educational experience that enhanced student cognitive development. *Journal of Nursing Education*. 29: 10-12.
- Gallini, S. and B. Moely. 2003. Service-learning and engagement, academic challenge, and retention. *Michigan Journal of Community Service Learning*. 10(1): 5-14.
- Gilmartin, J.F.M., Raimi-Abraham, B.T., EspadasGarcia, I. and O.M. Gul. 2016. Benefits of enhancing international mobility of pharmacy students. *American Journal of Health-System Pharmacy*. 73(15): 1128-1129.
- Park, E.L. 2009. Analysis of Korean students' international mobility by 2-D model: driving force factor and directional factor. *Higher Education*. 57: 741-755. DOI: 10.1007/s10734-008-9173-x.
- Toews, M.L. and J.M. Cerny. 2005. The impact of service-learning on student development: Students' reflections in a family diversity course. *Marriage & Family Review*. 38(4): 79-96.
- Vaicekauskas, T. Duoba, K. and V. Kumpikaittė-Valiuniene. 2013. The role of international mobility in students' core competences development. *Economics and Management, Lithuania*. 18(4): 847-856.